

Beata Bodzioch

"De musica sacra in Polonia.
Questiones selectae", t. 1-2, Ireneusz
Pawlak, red. ks. Stanisław
Garnczarski, Tarnów 2013 :
[recenzja]

Liturgia Sacra. Liturgia - Musica - Ars 19/2(42), 486-489

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

oraz zawartości źródeł (s. 259–343). Generalnie praca Cz. Grajewskiego odznacza się interdyscyplinarnym charakterem. Autor wykazuje się wszechstronną wiedzą muzykologiczną i liturgiczną, jak również historyczną, co pozwoliło mu przedstawić poszczególne, nieraz dość skomplikowane, zagadnienia w stosunkowo szerokim kontekście ogólnokulturowym, zarówno w odniesieniu do praktyki liturgiczno-muzycznej, jak i spekulatywnej teorii muzyki, widzianych zawsze w szerokim kontekście tradycji kultury europejskiej.

Remigiusz Pośpiech

Ireneusz PAWLAK, *De musica sacra in Polonia. Questiones selectae*, red. ks. Stanisław Garnczarski, Tarnów: Wydaw. Biblos 2013, t. I, 429 s., t. II, 552 s., ISBN 978-83-7793-193-6 — t. I, ISBN 978-83-7793-194-3 — t. II.

Na treść dwutomowej pozycji składa się wybór przyczynkarskich prac naukowych (86 artykułów) ks. prof. I. Pawlaka, które zostały wydrukowane w różnych pracach zbiorowych i czasopismach naukowych w latach 1966–2013. Prezentowane prace dotyczą przede wszystkim dwóch głównych obszarów badawczych Księdza Profesora, jakimi są: chorał gregoriański w Polsce po Soborze Trydenckim oraz muzyka liturgiczna w Polsce po Soborze Watykańskim II. Po opublikowaniu dwóch monografii poświęconych wymienionym zagadnieniom, autor postanowił przedstawić w zwartym druku wyniki swoich szczegółowych studiów. Tytuł pracy doskonale ujmuje złożoność tematów podjętych przez autora, a całość została podzielona na pięć działów obejmujących dwa tomy. Na wolumin I składają się sekcje: 1. *De cantu gregoriano*, 2. *De pia cantione*, 3. *De musica instrumentali*. W tomie II widnieją tytuły: 4. *De musica liturgia post Vaticanum II reformata*, 5. *Varia*. Struktura ta jest precyzyjna, umożliwia poruszanie się po wielowątkowej zawartości obydwu książek.

W dziale pierwszym (t. I, s. 23–273) znajduje się 21 pozycji. Pięć z nich podkreśla kulturę muzyczną średniowiecznego Gniezna, a dokładnie: konwentu klarysek i kościoła katedralnego. Autor przedstawia stan badań nad rękopisami liturgiczno-muzycznymi klarysek w polskiej literaturze muzykologicznej oraz omawia ich graduał z 1418 r. Następnie uzasadnia, że *Graduale ms. 3* z Włocławka jest zabytkiem należącym ongiś do zasobów katedry gnieźnieńskiej. W kolejnych artykułach przedstawia wykonawców jednogłosowych śpiewów liturgicznych w katedrze od XVI do XIX w. Druga grupa artykułów wskazuje na znaczenie siedemnastowiecznej krakowskiej oficyny Andrzeja Piotrkowczyka i prezentuje wybrane śpiewy graduału piotrkowskiego, m.in. śpiewy *Triduum Sacrum*. Trzecia grupa to recenzje książek zawierających chorał gregoriański, które ukazały się po Soborze Watykańskim II: *Ordo cantus misae* (1972), *Graduale romanum* (1974), *Liber hymnarius* (1983). W grupie czwartej zamieszczono szereg artykułów podejmujących szczegółowe kwestie z dziejów chorału gregoriańskiego, takie jak: śpiewy allelujacyjne o św.

Stanisławie w krakowskich przedtrydenckich gradułach diecezjalnych, prawda o „polskim tonie” Ewangelii, śpiewy mszalne o św. Pawle Apostole przed Soborem Watykańskim II, czy doksologia w monodii liturgicznej. W ostatniej, piątej grupie, autor ujawnia własny, pozytywny stosunek do znaczenia chorału gregoriańskiego w kształtowaniu się polskiej kultury muzycznej, odpowiada na pytanie, dlaczego w ogóle śpiewać chorał, i przekonuje, że jest to śpiew aktualny, a nie muzealny czy archiwalny.

Dział drugi (t. I, s. 277–340) został dedykowany polskiej pieśni kościelnej. Siedem z jedenastu pozycji charakteryzuje śpiewniki pojawiając się sukcesywnie na rynku (ósme wydanie *Śpiewnika parafialnego* [1972] ks. W. Lewkowicza, śpiewnik *Alleluja* (1978) pod redakcją ks. J. Zawitkowskiego, franciszkański *Śpiewnik kalwaryjski* (1984), 39 edycja *Śpiewnika* ks. Jana Siedleckiego (1987), *Śpiewajmy Bogu* F. Rączkowskiego (1988), *Śpiewnik liturgiczny* (1991). Ks. Pawlak nie poprzestaje na omówieniu zawartości tych śpiewników, ale podejmuje dyskusję nad historycznym rozwojem pieśni kościelnej (w tym m.in. o jej związkach z chorałem gregoriańskim), jej znaczeniu w rozwoju wiary, interpretuje możliwości zastosowania we współczesnej liturgii wynikające z konstytucji soborowej o liturgii, z instrukcji *Musicam sacram* i późniejszych dokumentów Stolicy Apostolskiej. Na ich podstawie wskazuje na konieczność odróżniania piosenki religijnej od pieśni, omawia kryteria różnicujące te dwie formy i uzasadnia wykluczenie tej pierwszej z liturgii. Autor poświęca też немало miejsca na wyjaśnienie liturgicznych funkcji pieśni oraz zwraca uwagę na brak rozumienia i rozróżniania form muzycznych (pieśń, psalmodia, sekwencja, antyfony) u muzyków kościelnych i duchowieństwa, co prowadzi do prób zastąpienia pieśnią wszystkich śpiewów mszalnych, nawet psalmu responsoryjnego i części stałych.

Dział trzeci (t. I, s. 343–410) jest poświęcony liturgicznej muzyce instrumentalnej i obejmuje 7 artykułów. W słowie *Od Redakcji* słusznie zauważono, że na pierwszy plan wysuwa się opracowanie dziejów organów w katedrze gnieźnieńskiej od daty ich budowy (początek XV w.) aż do czasów współczesnych. W pozostałych artykułach ks. Pawlak wyraża swoje poglądy na zadania muzyki instrumentalnej w liturgii poparte dogłębnym studium zaleceń kierowanych do wiernych przez papieży i kongregacje rzymskie (głównie Kongregację Kultu Bożego), wyjaśnia nowe (posoborowe) spojrzenie na zadania organisty, zastanawia się, dlaczego organom nie wolno brzmieć w niektórych okresach roku liturgicznego, i przekonuje, że należy raczej pytać, co i jak grać, zamiast zakazywać gry. W trosce o *sacrum* świątyni wypowiada się też na temat występów muzycznych w murach kościoła, świadomie unikając terminu „koncert”, typowego dla działalności świeckiej (chodzi oczywiście tutaj o „koncert” w rozumieniu popularnym, nie należy go mylić z gatunkiem *concerti ecclesiastici* ukształtowanym w epoce baroku, związanym integralnie ze *stile concertato*).

Dział czwarty (t. II, s. 15–370), w którym autor przedstawia zestaw artykułów poświęconych odnowie muzyki liturgicznej po Soborze Watykańskim II, jest najobszerniejszy, składa się z 33 pozycji. Można je ująć w sześć zagadnień. Na pierwszym miejscu należy podkreślić teksty, które całościowo ujmują zmiany cechujące ostatnie 50 lat (np. *Tridentinum i Vaticanum II — dwa etapy rozwoju; Zagadnień terminologii dotyczącej muzyki związanej z kultem; Muzyka w nauczaniu papieży*). Kolejna grupa artykułów dotyczy śpiewów *ordinarium missae* w świetle odnowionej liturgii oraz śpiewów między czytaniem. Wśród tych ostatnich najbardziej „poszkodowana” została sekwencja, którą oderwano od jej naturalnego miejsca po alleluję, gdzie od IX w. pełniła funkcję poszerzenia śpiewu towarzyszącemu procesji z Ewangelią i umieszczono ją jako oddzielny śpiew po drugim czytaniu. Każdy z poruszanych tematów odnosi się też do związków chóralu gregoriańskiego ze śpiewami w języku polskim. Inna obszerna grupa treści związana jest z troską o wyższy poziom kultury muzycznej duchownych i świeckich. Ks. Pawlak nie szczędzi ostrych słów, apelując o kształtowanie większej wrażliwości na formę sprawowanej Eucharystii. Następna grupa jest mniejsza (3 artykuły), ale ogromnie cenna, wskazuje bowiem i objaśnia fundamenty rozumienia muzyki liturgicznej. Należą tutaj: *Funkcje muzyki w liturgii; Formy chóralu gregoriańskiego w polskojęzycznych obrzędach po Soborze Watykańskim II* oraz *Biblia w muzyce: Kantyki Nowego Testamentu w polskiej monodii liturgicznej po Soborze Watykańskim II*. Dwie ostatnie grupy obejmują po dwie pozycje. Dotyczą one śpiewów liturgii godzin (struktura i melodyka psalmów, nieszpory maryjne) i śpiewów podczas sprawowania liturgii sakramentów (chrzest dzieci) i sakramentaliów (obrzędy błogosławieństw).

W skład ostatniego, szóstego działu (t. II, s. 373–531) weszło 14 pozycji. Tytuł sugeruje pojawienie się wątków, które nie mieszczą się w wymienionych działach i grupach. Do wątków takich należy *Laudacja wygłoszona na cześć prof. H.M. Góreckiego z okazji nadania tytułu doktora honoris causa KUL*. Wymienić należy również trzy artykuły prezentujące wybrane aspekty z życia ważnych postaci w dziejach polskiej muzyki kościelnej (Klemens z Piotrkowa, ks. Józef Surzyński, ks. Stanisław Ziemiański). Sadzę, że pozostałe pozycje mogłyby się znaleźć w innych działach.

Całość przedstawionej publikacji potwierdza rzetelność metodologiczną warsztatu badawczego autora omawianego zbioru, sprawiającą, że nie tracą one na wartości nawet w obliczu nowych odkryć historycznych i zmian kulturowych. Niejedną z tez wysuniętych przez Księdza Profesora, pomimo upływu lat, ciągle brzmi zaskakująco, jak np. ta o konieczności przekładu *Gloria* i *Credo* w formie wiersza (t. II, s. 21). Kontrowersyjne mogą też się wydawać poglądy dotyczące muzyki instrumentalnej w liturgii, a mianowicie, że nie powinno jej zabraknąć w największe święto chrześcijańskie, jakim jest *Triduum Paschalne*. Żadnej z propozycji nie można jednak zarzucić, że została postawiona pochopnie, bez uprzedniego długiego na-

myślu i rzeczowego uzasadnienia. W tak okazałej publikacji nie sposób uniknąć potknięć edytorskich. Do poważniejszych należy nieczytelnie wydrukowany przykład muzyczny (t. I, s. 148) mający ilustrować wersje tonu Ewangelii, którym poświęcony został cały tekst. Na szczęście przykład ten znajduje się również w artykule wskazującym na chorał gregoriański jako źródło melodyki polskich śpiewów mszalnych po Soborze Watykańskim II (t. II, s. 269). O merytorycznej wartości publikacji nie trzeba przekonywać, chcę jednak podkreślić znaczenie indeksów: osobowego i rzeczowego. Szczególnie ten drugi, dzięki dużej ilości szczegółowych haseł, pozwala odnaleźć wszystkie miejsca w prezentowanej edycji wskazujące na dane zagadnienie. Jego przygotowanie wymagało dużej pilności i erudycji.

Przedstawiona pozycja, będąca złożeniem różnych tekstów, nie posiada statusu monografii. Jest cennym źródłem, z którego mogą czerpać muzykolodzy, liturgiści i muzycy kościelni oraz wszyscy zainteresowani stałym odkrywaniem piękna obrzędów kościelnych. Zebrane teksty (łącznie 981 stron) stanowią jednak przede wszystkim doskonały materiał dla syntezy myśli twórczej ks. prof. Ireneusza Pawlaka, chociaż nie wyczerpują całej jego spuścizny. Realizacja tego zamierzenia zasługuje na uznanie, gdyż rozproszone w wielu miejscach artykuły byłyby narażone na zapomnienie, a pokolenia muzykologów, muzyków, historyków kultury i teologów nie mogłyby dotrzeć do cennych informacji i stale aktualnych komentarzy do współczesnych zjawisk liturgiczno-muzycznych.

Beata Bodzioch (Lublin)

Maria SZYMANOWICZ, *Propozycje pieśni na niedziele, uroczystości i święta roku liturgicznego*, wydanie drugie rozszerzone, dodatek nutowy, Lublin: Polihymnia 2013, 151 s., ISBN 978-83-7847-136-3.

Prof. KUL dr hab. Maria Szymanowicz jest muzykologiem, kierownikiem Katedry Instrumentologii Instytutu Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, a zarazem praktykującym od lat muzykiem kościelnym. Owocem jej wieloletniej posługi organistowskiej, pełnionej przede wszystkim w kościele akademickim KUL w Lublinie oraz w parafii św. Józefa w Radomiu, było pierwsze wydanie opublikowane ponad 10 lat temu pod tytułem *Propozycje pieśni na niedziele, uroczystości i święta roku liturgicznego* (Lublin: Polihymnia 2003, 97 s., ISBN 83-7270-181-4). Pozycja ta była pomyślana jako pomoc w pracy organistów we właściwym doborze śpiewów, a pośrednio miała przyczynić się do poszerzenia repertuaru śpiewów we wspólnotach parafialnych. Okazało się, że publikacja ta od samego początku cieszyła się wielkim zainteresowaniem wśród polskich muzyków kościelnych oraz uczniów diecezjalnych instytucji kształcących przyszłych organistów, co sprawiło, że cały jej nakład został już dawno wyczerpany. Dlatego też potrzebą chwili stało się jej ponowne wydanie. W tym celu autorka zweryfikowała wiele swoich propozycji i przygotowała drugie, rozszerzone wydanie tej potrzebnej publikacji, która ukazała się dokładnie w dziesięć lat od jej pierwszego wydania.